

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

OTDK Dolgozat

**Irak és Irán kapcsolata 2003 után:
Stratégiai szövetség vagy hatalmi játszma?**

Hangel Lili Villő
Nemzetközi Tanulmányok
Nappali munkarend

Konzulens: Dr. Wagner Péter András

Budapest

2024

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
1. Történeti előzmény.....	6
1.1. A Szaddam ellenes pártok támogatása	9
2. Teherán céljai Irakban	14
3. Irán befolyásolási eszközei.....	16
3.1. A gazdasági vetülete a jelenségnek	16
3.2. Milíciák és félkatonai erők támogatása	21
3.3. Biztonsági együttműködés Irakkal	22
4. Kitekintés Iraki Kurdisztánra	24
Konklúzió.....	25
Irodalomjegyzék.....	27

Bevezetés

A tudományos diákköri dolgozatom fókuszában Irán 2003 óta Irakra nehezedő befolyásszerzése és nyomásgyakorlása áll. Kutatásom a dolgozat során azt vizsgálja, hogy hogyan próbálja fenntartani Teherán befolyását Bagdad felett. A vizsgált kérdéskörnél, figyelembe kívánom venni a téma gazdasági, katonai, politikai és biztonságpolitikai, társadalmi komponenseit, továbbá az USA-nak, mint intervenciót végrehajtó nagyhatalomnak tevékenységét Irak területén. Emellett egyéb történelmi tényezőket is felhasználok kutatásom során.

Témaválasztásom oka az Irak és Irán komplex és egymásra utalt helyzete volt, illetve az egyetem és a Hungary Helps Program által megvalósított iraki tanulmányi út volt. Az iraki kurdisztáni kiküldetés során részt vettünk egy beszélgetésen az autonóm régió közlekedési és kommunikációs miniszterével. Az interjú beszélgetések leginkább az iraki üldözött keresztényekről folytak, azonban, mint nemzetközi tanulmányok szakos hallgatók csak át-át tévedtünk a geopolitikai kérdésekre is. Irán, mely Irakkal, szomszédos ország, a Hamasz és Izrael között dúló háború kapcsán került szóba. A miniszter a beszélgetés során az Iránnal kapcsolatos kérdéseknél az ország nevét kerülte s csak „szomszédos ország” -ként hivatkozott rá. Ez számomra már elég figyelemfelkeltő és árulkodó is volt egyben. Akadt, azonban egy, olyan mondata a tisztviselőnek, melyben azt taglalta, hogy „ne beszéljünk, erről az országról, mert még drónokat küldenek ide a végén”. Ezek az elhangzott mondatok véleményem szerint nagyjából körülírják a két állam viszonyát.

A kutatási területem, véleményem, szerint azért bizonyul releváns témának napjainkban, mivel a közel-keleti térségben állandó jelleggel újulnak ki konfliktusok. Ezekkel pedig foglalkoznunk kell leginkább, azért, mert egy globalizált világban élünk, ahol minden ország valamilyen kapcsolatban áll egymással, függ a másiktól, ráhatással van akár a belpolitikájának, akár külpolitikájának történéseire.

A Közel-Kelet egy kiemelt fontosságú térség, ha csak az onnan érkező bevándorlási hullámokra vagy az olajlelőhelyekkel és szállítással kapcsolatos gazdasági összefonódásokra tekintünk. Az itt keletkező problémák, ha még nem is mindig figyelünk fel rá, de a mindennapi életünket is szervesen érinti. Az e térségbeli konfliktusoknak a mibenlétét, valódi kiváltó okait tanulmányozni, annyi, mint megérteni a stratégiai szándékot a bizonyos érintett államok szemszögéből. Véleményem szerint, ha megértjük, ezeknek a szembenállásoknak és konfliktusoknak az eredetét, könnyebben tudunk a térség politikai kultúrájával, identitás tudatával összhangban megoldásokat találni rájuk.

Kutatási kérdéseim a Irán Irakkal kapcsolatos szándékai körül fogalmazódtak meg. A kutatási kérdésem arra keresi a választ, hogy Irán, hogy miért akarja kiterjeszteni befolyását Irakban 2003 óta és ezt milyen eszközökkel végzi? A második kutatási kérdésem az, hogy miért és milyen célból hajtja végre az iraki bel-és külpolitikát befolyásoló tevékenységet az iráni vezetés. A harmadik kérdésem, pedig azt veszi górcső alá, milyen eszközökkel is hajtja végre Teherán e tevékenységét. Ezek a kérdések részemről, azért számítanak lényeges, elemi kérdéseknek, mivel segítségükkel megérthetjük Irán magatartását, geopolitikai ambícióit a térségben.

A dolgozat első fejezetében a Szaddam Husszein ellen irányuló teheráni politikai cselekedetét vizsgálom meg részletesebben. Egy rövid történeti áttekintéssel kezdve, mely a szaddami irányítás alatt álló Bagdad és Teherán kapcsolatára tér ki. Az iráni Iszlám Forradalom előtt és utáni kapcsolatokra. Elemzem a 2005 utáni iraki Parlamentben bekövetkező változásokat és a pártok Iránnal kapcsolatos háttérét. Említőlegesen megvizsgálom az amerikai beavatkozás hatásait, illetve miként kezdődött el, ezáltal Irán befolyásának növekedése. A második fejezetben rátérek a teheráni vezetés befolyásolási szándékának mibenlétére. Majd a harmadik fejezetben vizsgálom a geopolitikai, gazdasági, politikai és katonai eszközöket, melyeket Irán felhasznál céljának eléréseként. A negyedik fejezetben kitekintek az Iraki Autonóm Régióra és annak kapcsolatára Iránnal. Itt leginkább a személyi összefonódásokat veszem górcső alá. A dolgozat utolsó fejezetében összegzem a kutatás eredményeit és felvázolom az iraki kormány jövőbeli lehetséges politikai mozgástéri perspektíváit Iránnal kapcsolatban.

1. Történeti előzmény

Szaddami Irak és a Mohammad Reza Sah Pahlavi, Irán utolsó sahja által irányított ország közötti kapcsolat nem volt konfliktusoktól mentes. A két állam viszonyát a Shatt al-Arab vízi út fölötti kontroll kérdése és a kurd felkelések iráni támogatása bonyolította. Illetve, annak a ténye, hogy míg Irán az amerikaiak támogatását élvezte, ebben az időszakban, addig Irak a Szovjetunióét. Irán pozíciója a hideg háború folyamán dominánsabbnak bizonyult, hiszen jól felszerelt és kiképzett katonai ereje és erős szövetségesei voltak. Ez jól jött számára egy ellenséges, zömében (szunnita) arabok lakta régióban. Ez a már adott történeti tényezők mellett erősítette a két ország közötti rivalizációt, ellenségeskedést.

Azonban az iráni sah hatalmának 1979-es megdőntése után a két állam közötti kapcsolatok váratlan fordulatot vettek. A szaddami szekuláris szunnita vezetésű Irak a forradalom után egy

teokratikus síita vezetésű országgal találta szemben magát. Az új iráni vezetés hatalmas kihívást és veszélyt jelentett a szaddámi rezsim túlélése számára. Ezenfelül több arab ország érezte fenyegetve magát a kialakult helyzet miatt. Irak tekintetében, az ország 55%-át kitevő és elnyomásban élő iraki síita népesség iráni szimpátiája vészjósló jelként jelent meg rezsim szemében. Az iráni iszlám forradalom exportjának lehetősége nehezítette a külkapcsolatokat és az iraki rendszert. Eközben az iráni hagyományos katonai erők meggyengültek. Nyugati szövetségesei elpártoltak tőle. Egy meggyengült, ámde fenyegető helyzetben találta magát Teherán. S ezalatt a félkatonai szervezetek, milíciák nyertek egyre nagyobb teret Iránban. Ilyen szervezet volt többek között az Iszlám Forradalmi Gárda is.¹ E milíciában lel több iraki síita és iraki kurd félkatonai szervezet szövetségesre Szaddam uralma közben és után.

Másrészt a már említett Shatt al-Arab folyó kiemelt jelentőségű vízi útjai feletti irányítás kérdése továbbra is biztonsági kockázatot hordozott magában mindkét állam számára. Leginkább gazdaságilag és energiabiztonságilag. Illetve a vitatott hovatartozású Khuzestan tartomány is problematikussá tette a két állam közötti kapcsolatokat. Irak az 1975-ös Algíri Szerződés-ből való kilépéssel jelezte, a Khomeini rezsimje felé szándékait.² Bagdad a teheráni pozíciók meggyengülését érzékelve, 1980. szeptember 22-én indította meg a nyolc évig tartó Irak-Iráni háborút.³ Szaddam a Khomeini rendszer bukását várta az Irán ellen indított invázió következményeként. Azonban egy ilyen kaliberű hadviselés elindításában több indok és (téves) elképzelés is szerepet játszott. Az iraki vezető nem okolható, emiatt önmagában. Mind Irak, mind Irán közreműködött a viszálykodások eszkalálásához. A háború kitörését megelőzték a hónapokig tartó vádaskodások és határ menti összecsapások sorozata.⁴ A háború elkerülhető lett volna, de az erre irányuló politikai akarat hiányában, nem így történt. A háború pusztítása hatalmas volt és az iraki politikai pozíciókat gyengítette a nemzetközi közösség előtt. A kilencvenes évek Öböl-háborúját követően sem változott kedvezően Bagdad megítélése, mely Teherán számára további előnyt kovácsolt a Szaddam rezsimje ellen.

Szaddam Husszeint hatalma során többször fenyegették külföldről érkező katonai beavatkozással, ám ezeknek a fenyegetéseknek a gyakorisága miatt nem vette reálisnak ezeket a súlyos, negatív felhívásokat. S saját maga is hozzájárult ezeknek az „ígéreteknak” a

¹ ESFANDIARY, Dina, ABATABAI, Arinet: Iran's ISIS policy. *International Affairs* 91: 1, 2015, 1-15.o.

² ORHAN, Dersan Duygu Üye.Öğr.: Iranian Foreign Policy Towards Iraq: An Analysis of Three Wars Between Ideology and Realism. *AVRASYA Journal of International Studies Volume 7 Issue 19*, (2019), 390-406. o.

³ BABOS László: Az iraki-iráni háború rövid története (1980-1988). In. SZTE Egyetemi Kiadványok (szerk.): *Dixit et salvavi animam meam: tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére*, 2007, 383-405.o.

⁴ HALLIDAY, Fred: Arabs and Persians beyond the Geopolitics of the Gulf. *Cemoti: Cahiers d'etudes Sur la Mediterranee Orientale et Le Monde Turco-Iranien* 1996, 251-276. o.

beteljesüléséhez. Példaként a tömegpusztító fegyverekhez való hozzáférés cáfolásának hiányával. A történelem előrehaladtával, azonban ez az állítás, bizonyítottan alaptalannak bizonyult. Azonban, az Irakban okozott károk már visszafordíthatatlanná váltak.

Az USA a 2001. szeptemberében végrehajtott terrorcselekményekre való ellenválaszként globális háborút indított a terrorizmus ellen. 2003-ban a háború elérte Irakot is, egy önkényes intervenció formájában. Az amerikaiak és pár politikai szívességet tevő szövetségeseik egy hónap alatt arattak „győzelmet” az iraki rendszer felett. A Baath rezsim teljes bukását és az iraki szunniták hatalomból való kirekesztését eredményezte. A pusztítás felmérhetetlen mértékű és hatású volt. A 2003-as amerikai inváziót követően, ami elsődlegesen Irán pozícióit kívánta meggyengíteni, a visszajára fordult. Az intervenció Irakot egy bukott állammá tette. A harcokat követő politikai, gazdasági és társadalmi összeomlást követően hatalmi vákuum alakult ki egész Irak területén. Erre sem Washington, sem Teherán nem volt felkészülve. Irán pozíciója megerősödött és felülkerekedett ellenfelén, melyhez az USA inváziója, háború utáni elképzeléseinek, terveinek a hiánya is nagyban hozzájárult, sok esetben fő okozója volt a kialakult helyzetnek.⁵ Megemlítendő, hogy az iráni állam 1979 óta az USA-t tekinti az elsősorú fenyegetésének a rezsimjének túlélésének kapcsán. Az irániak attól tartanak, tartottak, hogy az amerikaiak meg akarják dönteni az iszlám köztársaságot és saját uralmuk alá akarják helyezni az országot. Erre kiváló példa és bizonyíték volt a Teheránban található amerikai nagykövetségének 1979-es elfoglalása, mely többé-kevésbé, ennek a félelemnek a fizikai megnyilvánulása volt. Az iráni elit körökben többen úgy vélekednek, hogy az amerikaiak engedélyezték, magának Szaddamnak az 1980-ban kitört háború, indítását. A 2003-as invázió pedig tovább erősítette a gyanakvást Washingtonnal szemben. A nagyfokú bizalmatlanság az elit részéről mai napig fennáll.⁶ Azonban az iraki intervenció különös fordulatot eredményezett.

A beavatkozás nem, hogy meggyengítette Teherán geopolitikai státuszát, hanem egy olyan helyzetet alakított ki számára, melyben külpolitikai ambícióit még jobban elkezdhetette kamatoztatni közvetlen ellensúly hiányában. Irán Irakkal kapcsolatos terve a „stratégia mélység” kialakítása volt. Erre a célra pedig akadt politikai partnere az iráni vezetésnek. Teherán számára felkínálkozott a tökéletes lehetőség, hogy az iraki síita politikai összeköttetéseit aktivizálva teret nyerhessen az iraki belpolitikai rendszer újjászervezésében. E

⁵ ARANGO, Tim, RISEN, James, FASSIHI, Farnaz, BERGMAN, Ronen, HUSSAIN, Murtaza: The Iran Cables: Secret Documents Show How Tehran Wields Power In Iraq. *The New York Times*, 2019, 1.o.

⁶ THALER, E. David, NADER, Alireza, CHUBIN, Shahram, GREEN, D. Jerrold, LYNCH, Charlotte, WEHREY, Frederic: Mullahs, Guards, and Bonyads: An Exploration of Iranian Leadership Dynamics. RAND Corporation, h.n., 2010, 5-20. o.

tevékenységét, azonban már a rendszer bukása előtt elkezdte a Szaddam ellenes pártok támogatásával.

1.1. A Szaddam ellenes pártok támogatása

Irak, mint a legtöbb Közel-Keleten elhelyezkedő nyugati hatalmak által létrehozott ország igen megosztott mind vallásilag mind politikailag. Szaddam Husszein diktatórikus hatalma alatt az arab szunnita kisebbség került hatalomra, így elnyomva a síita iszlám irányzatot követő lakosságot. A síita teheráni vezetés, Szaddam 2003-as bukása után könnyűszert tudott beférkőzni az iraki ellenzéki pártok és mozgalmak körébe. Az Irak területén dúló harcok következtében a társadalmilag, gazdaságilag és politikailag összeomlott országban hatalmi vákuum keletkezett. Ez kiváló alkalmat biztosított régi riválisának, Iránnak a belpolitikai intervencióra Szaddam bukása előtt is után is egyaránt. Ebben Teherán partnerségre talált több iraki síita politikusban, képviselőben és vallási csoportban.⁷

Fontos megemlíteni, hogy Irak a szaddámi időszak előtt és alatt is táptalajul szolgált több politikai síita iszlamista mozgalomnak. Ezek a mozgalmak leginkább az 1960-as évek ateizmusára és kommunizmusára, továbbá az 1970-es évek a Baath szocialista-nacionalista diktatúrájára adott válaszként jelentek meg.⁸ Jellegük miatt ezek a csoportok leginkább száműzésben tudtak működni, főleg Irán területén. Az iráni-iraki háború következtében ezek a csoportosulások még inkább izolálódtak az iraki belpolitikai élettől. Ez azt eredményezte, hogy Teherán befolyása erőteljesebbé vált e mozgalmak felett.

A Szaddam megbuktatását követő években, 2003-2005 között az iráni vezetés politikai befolyásával arra ösztönözte a síita iraki pártokat, hogy működjenek együtt az amerikaiakkal az új iraki belpolitikai rendszer kialakításában. Hiszen az USA-nak vitális szerep jutott az új iraki alkotmány kidolgozásában. Emellett, a legyőzött iraki államot 2004-ig egy amerikai nagykövet vezette, személyi vezetőként. Az együttműködés leginkább a demokratikus választási folyamatban való részvétellel valósult meg. Teherán számára ez azért volt előnyös, mert az iraki síiták a lakosság mintegy 60%-át tették ki ebben az időszakban. Így gyakorlatilag garantáltnak vehető volt a síita dominancia egy választott kormányban.⁹ Ennek okán az iráni vezetés készségesen segített összeállítani egy olyan, síita iszlamista blokkot, az „Egyesült Iraki Szövetség” -et, melyre biztos szövetségesként tekinthetett. A szövetségnek a 2005-ös

⁷ Ehteshami, A. (2003) 'Iran-Iraq relations after Saddam.', *The Washington quarterly*, 26 (4). pp., 2003, 115-129 o.

⁸ POSCH, Walter: Iran and the Shia of Iraq. *Oficyna Wydawnicza AFM* 2005/2, 45-60. o.

⁹ KATZMAN, Kenneth: Iran's Activities and Influence in Iraq. In *Congressional Research Service*. 2007, 1-6.o.

választások első fordulójakor a szavazatok 47%-át sikerült megszereznie, ami 128 mandátumot jelentett a 275-ből.¹⁰ A választások, azonban belharcokkal tarkítottak voltak. A síita pártok rivalizációs tevékenységével és a szunniták mindennemű bojkottjával együttvéve mentek végbe. Az amerikaiak elképzelése az volt, hogy egy működő demokráciát és egy Amerika barát kormányt hoznak létre Irakban. Mely formailag meg is valósult. Az amerikaiak ezután, kevesebb, mint évtized alatt elhagyták Irak területét, egészen 2014-ig.

Eközben a hatalmukból kitzasztott szunnitáknak így csekély esélyük volt arra, hogy korábbi pozíciójukat bármilyen formában visszaszerezhessék. Nemcsak hivatali beosztásuktól fosztották meg őket, de még a nyugdíjrendszerben való részesüléstől is. Ez Irak történetében egy újabb radikalizálódási folyamathoz vezetett az elmúlt két évtized során. Először al-Kaida terrorista csoport 2003-tól kezdődő fenyegetését tekintve, másodszor pedig a 2014-es ISIS támadásokat figyelembe véve. Ezek az intézkedések, azért is romboló hatásúak voltak a társadalmi berendezkedésre, jólétre és közbiztonságra. Továbbá, a felosztatott Baath-párt hadseregét szunniták alkották döntően. Az ő elbocsátásuk és bármiféle szociális háló hiánya megágyazott több konfliktusnak is. A munkájuktól eltiltott katonáknak a kilátástalanság érzése pedig fegyveres szervezkedésekig, a radikális irányvonalak követéséig eszkalálódott. Így elmondható, hogy az amerikaiak és az irániak által végrehajtott kirekesztés és annak mibenléte Irakban destabilizációs folyamatokat indított el.

¹⁰ IPU Parline: Elections in December 2005: https://data.ipu.org/election-summary/HTML/2151bis_05.htm (forrás: internetről letöltve: 2024.11.04.)

Az Irán által támogatott síita iraki pártok közül hármat elemeznék részletesebben. Mind történeti hátterük, mind eredményeik az iraki belpolitikai életben meghatározóak.

Iraq: Key Popular Mobilisation Units				
Pre-existing Shia armed groups, including:				
SADRISTS*	IRAN-LINKED GROUPS			
				
Saraya al-Salam	Badr Organisation	Kataib Hezbollah	Asa'ib Ahl al-Haq	
* Loyal to Shia cleric Moqtada al-Sadr				
New groups mostly established in response to Sistani's call to fight Islamic State				
SADRISTS*	OTHER		SISTANISTS	
				
Liwa al-Muwamalat Lihamayt al-Muqadissat fi Suriyya w al-Iraq	Kataib al-Imam Ali	Saraya al-Jihad	Kataib Jund al-Imam	Firqat al-Abbas al-Qataliya – al-Dafa an Muqadissat al-Iraq
				APPEAL TO SISTANISTS
Liwa al-Shabaab al-Rasali	Saraya al-Dafa al-Shaabi (KH-SDS)	Kataib Rua Allah	Liwa al-Sadiqiin Afwaj al-Dafa al-Maqdis	
APPEAL TO SADRISTS*				Liwa al-Muntadhir
				
Kataib Malik al-Ashtar	Kataib al-Zahra	Kataib Rua Allah	Fatiyan al-Aqaida	Kataib Rijal Allah al-Ghaliboun
				
Kataib Tayyar al-Rasuli	Saraya Aqadiiyun	Kataib al-Fateh al-Mubiin	Hizballah al-Abrar	Ansar Allah al-Awfiyya
* Loyal to Shia cleric Moqtada al-Sadr			Sources: Washington Institute, Oxford Analytica	

1. sz. ábra. Irak: kulcsfontosságú népi mozgósító egységek (Forrás: Oxford Analytica, 2016)

Az al Da'wa al-Islamiyya vagy rövidebb megnevezésén a Da'wa párt. A Da'wa párt számít a legrégebbi iraki síita iszlamista pártnak. A Szaddam által vezetett diktatúra alatt elszenvedett elnyomást, üldöztetés és az áldozatok mértéke miatt kimondottan nagy népszerűségnek örvend a síita lakosság körében.¹¹ A 2005. december 15-i, parlamenti választások alkalmával a Da'wa egyik magas rangú vezetőjét, Nuri al-Malikit választották meg Irak miniszterelnökének, aki 2014-ig töltötte be posztját.

¹¹ SHANAHAN, Rodger: The Islamic Da'wa Party: Past Development and Future Prospects. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 8, No. 2, 2004, 16-25.o.

Egy másik kiemelt szereplő, Irán támogatását élvező párt az ISCI (Islamic Supreme Council of Iraq), az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanácsa. A párt 1982-ben alakult SCIRI (Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq), az Iraki Iszlám Forradalom Legfelsőbb Tanácsa néven Teheránban. Az itt menekültként, száműzetésben élő fontosabb iraki síita klerikusok az iráni, Iszlám Forradalmi Gárda támogatásával tudták megszervezni pártjukat. Legfőbb céljuk a Baáth-rezsim megbuktatása volt.¹² A párt 2007-es névváltoztatást követően is a síita, iráni politika irányvonal követését folytatta.

A harmadik prominens síita párt a 2003-as amerikai invázió idején lépett színre. A Sadr-frakció egy olyan iraki síita párt, amelynek szintén ideológiai kapcsolatai voltak Iránnal. Legalábbis Szaddam megbuktatása előtt. A Sadr párt feltételezett alapítójának ugyanis az unokatestvére, Mohammad Baqr Al Sadr, aki a Da'wa párt alapítója és Khomeini iráni ajatollah politikai szövetségese volt. Így a családi összeköttetés megkönnyíti a politikai koordinációt Teherán és a párt között. A Sadr-csoportosulás 2005-ben 30 parlamenti helyet tudhatott magáénak. Támogatóbázisuk leginkább az alsó osztálybeli síitákból áll. A mozgalom az évek folyamán jelentős politikai és katonai szereplőjévé vált az iraki belpolitikai életnek. A párt 2021-ben érte elcsúcspontját. Amikor az októberében tartott iraki parlamenti választásokon 73 mandátummal a legnagyobb politikai pártként végzett, azonban 2022 júniusában, a 2021-2022-es iraki politikai válság idején al-Sadr pártja lemondott parlamenti képviseléről, mandátumairól.¹³ Muqtada al-Sadr Iránnal való kapcsolata igen ingadozó, azonban a párt milíciája a Mahdi Hadsereg vagy a későbbi, megreformált változata a Saraya al-Salam részesült kisebb mértékben az irániak támogatásában.¹⁴

Fontos megjegyezni továbbá, hogy az Irán által támogatott iraki pártok között, kurd pártok is találhatóak. Az iraki kurdisztáni területek autonóm státusza és külön álló parlamentje miatt, ezek a pártok sem elhanyagolhatóak.

Az iráni vezetés az iraki politikába beleavatkozva próbál ráhatást gyakorolni Kurdisztánra is, több kurd pártot is támogat, - katonai segítséget, pénzügyi vagy diplomáciai támogatást nyújtva - de, többnyire olyankor, mikor azok programja érdekeihez igazodik. Ilyen jellegű

¹² JSOU Report: Iranian Proxy Groups in Iraq, Syria, and Yemen: A Principal-Agent Comparative Analysis. In: Zorri, M.Diane, Sadri, A Houman, and Elli, C.David (szerk.): *Joint Special Operations University*, 2020, 27-52.o.

¹³ Independent: Iraqi leaders vow to move ahead after dozens quit parliament <https://www.independent.co.uk/news/muqtada-alsadr-ap-iran-baghdad-shiite-b2099824.html> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.03.)

¹⁴ Chatam House: The Sadrist movement in Iraq <https://www.chathamhouse.org/2022/10/sadrist-movement-iraq/deciphering-contradictions-sadrs-strategy-controlled-instability> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.03.)

pártok közé tartozik a Kurdisztáni Hazafias Unió (PUK), ami egy, a két meghatározó, de egymással rivalizáló és Kurdisztánt lefedő párt közül (a másik a Kurdisztáni Demokratikus Párt (KDP)). Ez 2011-ben leginkább fegyverszállításban való támogatást takart.¹⁵ Ezenfelül iráni támogatást élvez a Gorran Mozgalom (Változtatási Mozgalom), mely bizonyos mértékű kooperációt folytat Teheránnal, leginkább politikai zavargások bekövetkeztekor, ezenkívül mikor az más kurd pártok pozícióját kívánja aláásni.¹⁶

Teherán egyik fontos szövetségese Irakban az iráni befolyás alatt álló *Badr Brigades* (továbbiakban: BB-ként is előfordul a szövegben) elnevezésű síita, iszlamista milícia, mely politikai pártként és félkatonai szervezetként funkcionál.¹⁷ Létrehozásának célja az iráni-iraki háború idején a Szaddam rezsimje ellen való küzdelem volt, azonban a rendszer 2003-as megdöntése óta a brigád harcosainak többsége belépett az új iraki hadseregbe és az iraki rendőrségbe, így létrehozva újabb összefonódásokat a két állam között. Az Iraki Iszlám Forradalom Legfelsőbb Tanácsa (SCIRI) és a Badr Brigades sokáig egy szervezetnek számított, azonban a milícia 2012-ben „függetlenedett” a SCIRI-től. A BB jelenleg egy hivatalos iraki pártként működik, melynek katonai erői és iráni „vezetői” 2014-ben szintén felvették a harcot az ISIS ellen.¹⁸

Fontos megemlíteni még a PMF-t (Popular Mobilisation Forces vagy magyarul Népi Mozgósító Erők), amely egy 2014-ben alakult, 67 fegyveres frakcióból álló félkatonai szervezet, mely az iraki állam támogatását élvezi. A frakcióit leginkább síita muszlim csoportok teszik ki, melyek közül párat Irán támogat. A frakciókon belül, azonban vannak szunnita muszlimok, keresztények és jezidi csoportok is.¹⁹

Így elmondható, hogy Irán az iraki pártok pénzügyi, illetve katonai támogatásával sikeresen tudta támogatni Szaddam Husszein rendszerének bukását és a kialakult befolyásának fönntartását Irak kül- és belpolitikai életében. Kijelenthető még, hogy az iraki síiták és velük együtt Irán a legnagyobb nyertese a demokratizálódási folyamatoknak. Az eredetileg független

¹⁵ CIA: The Kurdish Resistance in Iraq, Iran and Turkey. In. Directorate of Intelligence (szerk.): *A Research Paper*, 2011, 8.o.

¹⁶ ALI, Othman: Iran and Barzani: Worsening Relations and The Risk of an Inevitable Clash?. *Orsam Review of Regional Affairs* No. 58, 2017, 2.o.

¹⁷ Durham University: Iran-Iraq relations after Saddam. In. EHTESHAMI, A. (szerk.): *The Washington Quarterly* 26(4), 2003, 126.o.

¹⁸ MUSTAFA, Hamza: Hadi Al-Ameri: A Militia Leader Torn between Washington and Tehran. *Asharq Al-Awsat*, 2014, 1.o. (<https://web.archive.org/web/20141213204222/http://www.aawsat.net/2014/09/article55336936>)

¹⁹ European Union Agency for Asylum: Popular Mobilisation Units and Tribal Mobilisation Militias. In. Common Analysis (szerk.): *Country Guidance: Iraq*, 2022, 5.o.

Irak, mely képes volt ellenállni az iráni érdekek érvényesítési törekvéseknek a 2003-as invázióval elbukott.

2. Teherán céljai Irakban

A két ország közötti kapcsolatot rivalizáció, ellenségeskedés és stratégiai együttműködés formálta s jellemezte az elmúlt évszázadok, évtizedek során. Ez igaz napjainkban is. A teheráni vezetés számára, azonban nyilvánvalóvá vált az idők folyamán, hogy Irak kulcsfontosságú játékos a geopolitikai sakkjáráján. Ezért jobb, hogyha az ellenségeskedést „félretéve” partnerségre törekszik vele. A partnerség jellege, azonban meglehetősen összetett. Az iráni célkitűzések, érdekek mibenléte, emellett igen sokrétű. Teherán céljait politikai, katonai, biztonsági és stratégiai érdekek kombinációja formálja.

Irán számára volt riválisának 2003-as meggyengülését követően alkalma nyílt arra, hogy a régió bel- és külpolitikájába aktívan beleavatkozzon, alakítsa azt. Teherán iraki befolyásának fenntartását a térségben megszerzett „hatalmának”, domináns szerepének bebiztosítására használja fel. Felfogható egyfajta külföldi szövetséges szerzésére irányuló cselekedetnek is, hiszen Irán eléggé elszigetelt országgá vált a számos ellene bevezetett szankció miatt.

A számos iráni érdek közül az egyik meghatározó célkitűzés egy olyan, iraki kormány felállítása, mely a teheráni vezetéssel barátságos, de legalábbis neutrális viszonyt tart fenn. A Szaddam utáni időszakban egy stabil iraki határ támogatása, kiépítése is egy kiemelt célnak bizonyult. Ezzel, az 1980-1988 között zajló Irak-iráni háborúhoz hasonló helyzet kialakulásának esélyét is szerették volna leredukálni. Az akkori események megismétlődésétől szeretnék megóvni az iráni államot. Irán úgy szeretné formálni az iraki politikai színtért, hogy az érdekeinek megfeleljen. Bebiztosítva a kulcsfontosságú ügyekben való döntéshozatal számára kedvezően való alakulását. Ezt kimondottan a biztonság és külpolitika terén fontos a teheráni vezetés számára. A politikai befolyás fenntartását táplálja a két ország síita többségű lakossága, mivel őket nem kell túlzottan meggyőzni az iráni irányvonal követésének helyességéről. Ennek okán az Irakban fellelhető szunnita identitás meggyengítése, eltüntetése is, egy a sok iráni cél közül. Ez a tevékenység Irán belpolitikai beférkőzést kívánja szavatolni.

A parlamenti választások alkalmával, könnyűszert kerülnek be síita politikai frakciók a parlamentbe, egyrészt az USA által kialakított belpolitikai viszonyok miatt, illetve Irán támogatása miatt is.²⁰ Teherán, ezáltal megszerezte a stratégia mélység egyik alapkövét.

Másodrészt az amerikai és nyugati érdekek aláásása is fontos szerepet játszik az iraki befolyás fenntartásában. Emellett, hogy ellensúlyozni tudja a szunnita arab országok szerepét.²¹ Nem utolsó sorban a regionális síita szövetségeseinek támogatása is céljai között szerepel a teheráni vezetésnek. A síita proxyk így egyfajta „mozaik védelem” szerepet töltenek be Irán számára, kompenzálva az aránylag gyenge hagyományos katonai képességeit.²²

Irak területi elhelyezkedését tekintve egy központi lokáción terül el az iraki állam. Irán számára ez azért is fontos, mert egy ilyen geopolitikai jelentőségű állammal 1599 kilométer hosszú közös határon osztozik. A határ mellett a szomszédos régiók, különös tekintettel Khuzestan és Basra régió, fennálló területi viták tárgyát képezik.²³ Irán déli határán fekvő Khuzestan egy olajban és földgázban gazdag terület, ennek okán stratégiaileg és gazdaságilag kiemelt fontosságú régió az országban. Védelme hatványozottan fontos. Itt található a Rud-e Karun folyórendszer is, mely Irán legnagyobb mennyiségű édesvízkészletével rendelkezik. Ezenfelül Irakon keresztül ér el iráni területekre a Tigris és Eufrátesz folyók vize. A bagdadi kormányzattal való pozitív viszony megkönnyíti az édesvízkészlethez való hozzáférést. Illetve a déli régióban találhatóak mind az iráni mind az iraki Perzsa-öbölbe vezető olajkikötők és az ezeket összekötő utak is, mely mindkét ország export és import tevékenységében vitális szerepet játszik.²⁴ A szomszédos Basra régió Irak területén fekszik és szintén olaj mezőkben gazdag. Emiatt is igyekszik többfajta eszközzel Teherán a befolyásának fenntartására az iraki politikai életben.

Iráni hatásként értékelhető a bagdadi kormányzat, azon lépése, hogy a legális házassághoz szükséges életkor határt a lányok tekintetében 15 évről 9 évre csökkentené az iraki igazságügyi minisztérium által benyújtott törvényjavaslat. A gyermekházasságok legalizálása kapcsán nyilvánvalóak az iráni érdekek érvényesülése. A javaslat jogközelítési próbálkozás, mely az iraki jogot az Iránban alkalmazásban lévő sária joghoz közelítené. Ezáltal Irán akaratának

²⁰ WANG, Bo: The Iraq War and the New Iran-Iraq Relations. In. Shanghai International Studies University (szerk.): *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 2007, 66-77.o.

²¹ European Union Agency for Asylum: Iraq - Security Situation. In. Publications Office of the European Union (szerk.): *Country of Origin Information Report*, Luxembourg, 2024, 20-51. o.

²² LOFT, Philip: Iran's influence in the MiddleEast. *House of Commons Library* No. 9504, 2024, 4-6.o.

²³ SWEARINGEN, D. Will: Geopolitical Origins of the Iran-Iraq War. *Geographical Review*, Vol. 78, No. 4, 1988, 405-416 o.

²⁴ CIA: Iran's Khuzestan Province. *A Research Paper*. 1980, 1-6.o.

érvényesülése áll a korhatár leszállításának érdekében. Az említett változtatási javaslatok, azonban 2024 júliusának végén visszavonásra kerültek. Számos törvényhozó tiltakozása ellenére, a befolyásos síita blokkok támogatásának okán, azonban augusztus 4-én újból napirendre került az ügy a parlamentben.²⁵ A törvényjavaslat az iraki politikai életet irányító és birtokló síita vallási csoportoknak köszönhetően sikeresen átment az első olvasaton.²⁶ A jövőben esetlegesen életbelépő törvényjavaslat ezáltal lehetővé tenné, hogy újból bevezethetővé váljon a vallási szabályok alkalmazásának lehetősége a törvényhozásban.

3. Irán befolyásolási eszközei

Iránnak megvan mind a képessége mind akarata is, arra, hogy Irakban befolyását minél inkább kiterjessze. *Soft*, illetve *hard power* alkalmazásával egyaránt.²⁷ Soft power-ként tekinthetünk a vallási összeköttetések, közös vallási ünnepek, szent helyek felhasználására. Ez egy formája az iraki síita lakosság körében kifejtett manipulációs tevékenységek közül. Hard power-ként pedig a bagdadi kormányzat és a teheráni vezetők közötti fegyverszállítmányozásokat, katonai koordinációs akciókat vehetjük. Az iráni befolyásolás eszközei közé tartoznak a gyakran metszésponttal rendelkező szektorok bevett módszerei is. Ezek leggyakrabban katonai, politikai, vallási és gazdasági metódusokként jelennek meg.

3.1. A gazdasági vetülete a jelenségnek

Gyakran állítják gazdaságpolitikai szakértők, hogy az országok közötti kedvező kapcsolatok elérését könnyűsért el lehet érni és fenn lehet tartani az egymásra utalt, szorosan összehangolt gazdaságok kialakításával. Ez megoldást kínálhat a béke és biztonság garantálására.²⁸ Azonban, ha ezt a metódust a Irak és Irán területére vetítjük ki máris veszítünk idealisztikus elképzelésinkből. Ez azért nem működhet prosperálóan, mivel Irán önjelölt módon a közel-keleti térség vezető szereplőjévé kíván válni. Egy ilyen felállásban az iraki piac Iránra s annak piacára való ráutalása felér egy önként vállalt függési helyzettel Bagdad részéről.

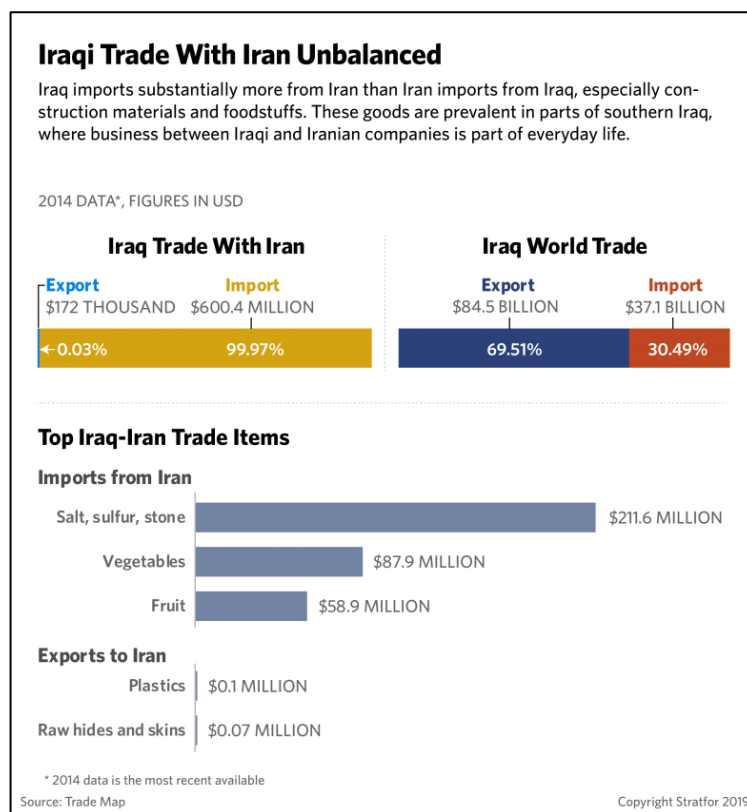
²⁵ The Economic Times: https://m.economictimes.com/news/new-updates/iraq-plans-to-lower-the-marriage-age-for-girls-to-nine-herere-the-other-proposed-controversial-changes/amp_articleshow/112399995.cms (forrás: internetről letöltve: 2024.08.11.)

²⁶ The Guardian: <https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/aug/09/proposed-iraqi-law-change-would-legalise-child-say-activists> forrás: internetről letöltve: 2024.08.11.)

²⁷ Special Riport: Iran and Iraq The Shia Connection.. In: KEMP, Geoffrey (szerk.): *Soft Power and the Nuclear Facto*, Washington DC, 2005,7.o.

²⁸ AYDIN, Mustafa, ARAS, Damla: Political Conditionality of Economic Relations Between Paternalist States: Turkey's Interaction with Iran, Iraq and Syria. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 27, No. ½, (2005), 21-43 o.

Az Iránból Irakba érkező export volumenét tekintve is egy növekvő tendenciát figyelhetünk meg. Míg a Szaddam irányítása alatt álló Irak területére 2002-ben 184 millió dollár értékű iráni export érkezett az országba, addig a 2003-as inváziót követően már 438 millió, 2014-ben 6.48 milliárd, 2018-ban pedig már 8.96 milliárd értékű volt az iráni kivitel értéke.²⁹

2. sz. ábra. Az Iránnal folytatott iraki kereskedelem kiegyensúlyozatlan
(Forrás: Stratfor, 2019)

Az iraki import-export mérleg tekintetében azonban elmondható, hogy az Iránból Irakba érkező áruk mennyisége jóval meghaladja az Irakból Iránba érkező áruk számát. Ez egyensúlytalansághoz vezetett a gazdasági kapcsolatok terén. 2014-es adatokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy Irak leginkább az építőanyagok és élelmiszerek terén van rászorulva az iráni importra. 2021-es Irakból Iránba érkező export értéket vizsgálva 1.09 milliárd dollárról beszélhetünk, míg az Iránból érkező import értéke 8.91 milliárd dollár volt.³⁰ Import tekintetében a nemzetközileg (el)ismert fontosabb partnerek az Egyesült Arab Emírségek 21,2 milliárd értékkel, Kína 14 milliárd USD értékkel, Törökország 13,7 milliárd USD-ral, India 2,45 milliárd USD-ral és Dél-Korea a maga 1,15 milliárd dollárjával.³¹ Ezek a számok azt

²⁹ Trading Economics: Iran Exports to Iraq <https://tradingeconomics.com/iran/exports/iraq> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.13.)

³⁰ OEC: Iraq/Iran <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irq/partner/irn> (forrás: internetről letöltve: 2024.11.14.)

³¹ OEC: Iraq <https://oec.world/en/profile/country/irq> (forrás: internetről letöltve: 2024.11.14.)

mutatják meg számunkra, hogy az iráni import mértéke nem is olyan elenyésző, sőt akár mondhatni jelentős értékű.

Az államok gazdaságában kiemelt szerepet játszik az energiaszektor és annak teljesítménye. Nincs ez másképp Irak és Irán tekintetében sem. Az iraki síita kormány 2003-as hatalomra jutását követően Teherán a két ország közötti gazdasági együttműködést, mint eszközt, mint stratégiát látta. Az energiaszektorban való államközi együttműködés, összehangoltság csak egy újabb lehetőséget nyitott számára az Bagdad ügyeibe való beavatkozásra, befolyásszerzésre. Irak olajkészleteit tekintve a világ ötödik legnagyobb bizonyított kőolajkészletével rendelkezik, azaz 145 milliárd hordóval, ami a Közel-Kelet bizonyított készleteinek 17%-át és a globális készletek 8%-át teszi ki 2024-ben.³² Teheránnak, pedig ráhatása van az iraki olajkészletek majdnem felére. Irán olajkészletei tekintetében 2023-ban a harmadik helyet foglalja el a világpiacon, 208,60 milliárd hordóra becsült olajtartalékkal.³³ Az iráni olajkészletek hasznosítása, azonban az Irán ellen érvényben lévő szankciók miatt elenyésző, hiszen kereskedelmét kellő képpen megbénították ezek az intézkedések. Így Irak kiváló lehetőséget nyújt a szankciók kijátszására. Leginkább a közös, megosztott olaj-és gázlelőhelyek felhasználásával.

A két ország közötti olaj-és gázágazati együttműködés fókuszában három kiemelt terület áll. Elsőként a közös vagy határokon átívelő olaj felhasználására irányuló kezdeményezések, olajmezők, amelyek tározói átlépik az országhatárokat. Utána következnek az olyan jellegű együttműködések, amelyek, a megosztott olajmezők fejlesztésére koncentrálnak. Emellett pedig olyan, együttműködések kapnak kiemelt hangsúlyt, melyek a közös megegyezésen alapulnak. Leginkább a magas olajárakkal és az olaj árának emelésével kapcsolatos kérdésekben. Illetve a kőolaj- és földgáz kitermelésének előmozdításának érdekében.³⁴ A közös hátárterületeken osztozó kőolaj- és földgáz mezők, tárolók fejlettségi szintje azonban különböző. Irán előnye az ilyen területű együttműködésből a kitermelt javak elosztásában rejlik. Ha például Irán nagyobb mennyiségű kőolajat vagy földgázt termel ki azzal könnyen szorult helyzetbe hozhatja Irakot. Az iraki tartalékok könnyen megcsappanhatnak ezáltal vagy akár háború indításához, invázióhoz casus belliként is felhozható mindkét fél részéről. Egy másik Bagdad számára előnytelen scenárió pedig a fejlesztések egyenlőtlenségében rejlik. Az

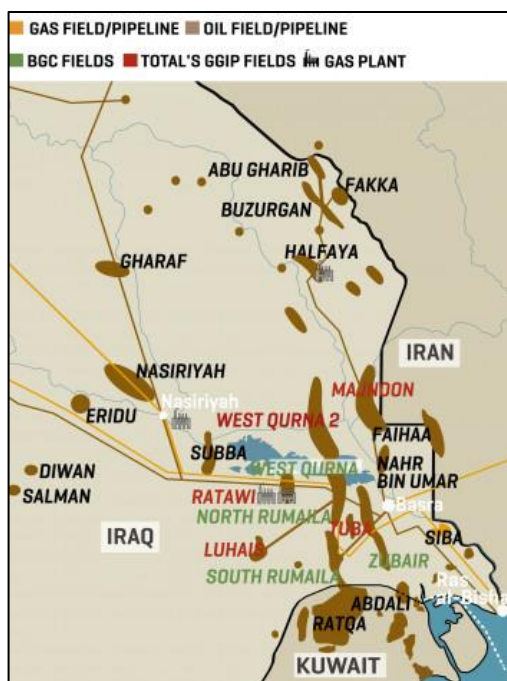
³² U.S. Energy Information Administration (EIA): Iraq: Analysis - Energy Sector Highlights <https://www.eia.gov/international/overview/country/irq> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.19.)

³³ U.S. Energy Information Administration: Iran. *Country Analysis Brief*. 2024, 1-19.o.

³⁴ ASHWARYA, Sujata: Post-2003 Iran–Iraq Cooperation in the Oil and Gas Sector: Initiatives, Challenges, and Future Scenarios. *Contemporary Review of the Middle East* 4, (2017), 1–35.o.

innovációkban jártasabb ország gyorsabban, olcsóbban tudja kitermelni a javakat míg a másik ennek csak a kárát tapasztalhatja meg. Habár Teherán a jelenleg is hatályban lévő szankciók miatt energetikai fejlesztéseket nehezebben tud véghez vinni, attól még fennáll ez a kockázat. A fejlesztések leginkább a szállításra használt csővezetékeket érinti.

Az iraki villamos-energia előállításához szükséges legfontosabb nyersanyagnak a földgáz tekinthető. A földgáz továbbá a tüzelőanyag-fogyasztásban is kiemelkedő helyet foglal el. 2020-ban az összes hasznosított, felhasznált tüzelőanyag-típusból, melynek értéke 21,919,717 tonna volt, a földgáz 12,847,384 tonnát tett ki.³⁵ Ez okból kifolyólag a legfontosabb Iránból Irakba irányuló „energia” export, gáz exportban jelenik meg. Bagdad számára ez az energia import azért is szükséges, mert az ország hatalmas kiaknázott gáz készleteihez képest a kereslet legalább 50%-al haladja meg a kínálatot. A fennmaradó 50%-ot pedig iráni importból fedezi a bagdadi kormány. Az energiaellátás zavartalansága több okból vitális értékű. A

3. sz. ábra. Dél-Irak: Irak: olajmezők és gázfeldolgozás (Forrás: mees, 2024)

gazdaság működtetése és fejlődése az egyik kiemelkedő szempont. A másik ok az iraki népesség növekedése és a lakosság egyre növekvő energiaigénye. Ezeket az igényeket pedig ki kell szolgálnia a bagdadi vezetésnek az állami stabilitás fenntartása érdekében. Így e tekintetben Irak rá van utalva gazdaságilag az iráni gáz exportra.

³⁵ ISTEPANIAN, H. Harry, RAYDAN, Noam: A Roadmap to Preapre Iraq's Power Sector for Energy Transition. In. Al-KHATTEEB, Luay (szerk.): *Climate Change, Energy and Environment*. 2022, 3-28.o.

Az iraki közlekedési szektor fejlesztésében is megtalálhatjuk Iránt, mint partnert. Mind a közúti mind vasúti projektek kapcsán. A két kormány egy rövidebb távú vasúti összeköttetést szeretne létrehozni az iraki déli kikötőváros, Basra és az iráni Shalamjah város között. Erről a tárgyalások 2018 novemberében kezdődtek meg. A tervezett vasútvonal összesen 32 km hosszú lesz, és 150 millió dollárba fog kerülni.³⁶ A vasútvonal építése 2023. szeptembere óta zajlik a tervezett befejezési időpontot pedig 2025-re datálják. A teheráni vezetésnek ezenkívül van egy másik projektje is, az Irán Szabad Útja Nedzsefbe. Ez a projekt az Ilam tartománybeli Chilat határátkelőtől Nadzsaf városáig tart, ez 250 km-t takar.³⁷ Teherán az ilyen jellegű együttműködési projektekkel is csak befolyását szeretné kiterjeszteni a bagdadi kormányzat felett. Irán könnyűsért tudja majd exportálni árukat olyan országokba is, ahol a szankciók miatt elképzelhetetlen lenne, ez az iraki vasút és kollaboráció segítségével megoldhatóvá válik majd. Emellett az iraki piacra is könnyebben tud szállítani majd mind nyersanyagok, energiahordozók, mind élelmiszerek tekintetében.

A Teherán és Bagdad közötti pénzügyi szektor összefonódásának vizsgálatával folytatom tanulmányomat. A két ország közötti pénzügyi összeköttetés 2003 után kezdett jelentőssé válni. Az iraki Szulejmánijja város kulcsfontosságú finansziális központnak számít mind Irak mind Irán számára. Az amerikai invázió előtt szulejmanijjai üzletemberek szakértelme tette kiemelkedővé a város kereskedelmi, gazdasági szerepét. A város funkcionális jelentősége az USA JCPOA-ból való kilépése után még inkább felértékelődött, hiszen Teherán lehetőségei a kereskedelmi piacon újból korlátozódtak a nemzetközi szankciók érvénybeléptetése által.³⁸ „Irak számottevő piacot jelent az iráni termékek, villamos energia és földgáz export számára.”³⁹ Az iraki piac segítségével, azonban az iráni kormányzat „könnyen” férhet hozzá dollárokhoz is. Ez az iráni gazdaság számára vitális értékű, hiszen az iráni riál, usa dollárhoz viszonyított értéke igen csekély. Hogy perspektívába helyezzem, e valuta értéke 2024.07.05-én 0,0086 Magyar forinttal volt egyenértékű.

2023 eleje óta, azonban az Irak területéről Iránba irányuló dolláráramlás megfékezésének céljából az Amerikai Pénzügyminisztérium további intézkedések meghozatalát hagyta jóvá, így próbálva nyomást gyakorolni az Iraki Központi Bankra. Habár,

³⁶ RAMADHANI, Hanguin, HALIM, Reem: Transportation Sector in Iraq: Roads & Railways Scene Overview.. In. JAMAL, Mohammed (szerk.): *KAPITA*, 2022, 6. o.

³⁷ ROJHELAT, Ziryan: The Iraqi Mediation and Zarif's visit to Baghdad. In. *Rudaw Research Centre*. 2021, 2-3.o.

³⁸ RUDAW: The impact of the Sulaimani exchange market on Iran <https://www.rudaw.net/english/analysis/27052024> (Forrás: Internetről letöltve: 2024.07.05.)

³⁹ SELOOM, Muhanad: From Rivals To Allies: Iran's Evolving Role In Iraq's Geopolitics. *Middle East Council On Global Affairs* 2024, 1.o.

a szulejmánijai devizahivatalok, az amerikai szankcióktól független, védett rendszereken keresztül operálnak. Azonban megemlítendő, hogy az iraki devizapiac ilyen jellegű valutacseréi gazdasági egyensúlyhiányt teremtenek Irak számára.⁴⁰ Ennek okán ezek az irodák cáfolják, hogy bármilyen készpénzt juttatnának át Irán területére, illegálisan vagy legális úton keresztül. Az ügy kapcsán fontos az Egyesült Államok jóindulata, azért, mert az iraki állam több mint 100 milliárd dollárnyi tartaléka az USA-ban található.⁴¹ A tartalékok jövőjét pedig az amerikai-iraki külpolitika relációja határozza meg. Végso soron az Iránba irányuló dollár csempészet az iraki gazdaság számára igen kellemetlen helyzetet teremtett. A bagdadi kormányzatot az iráni és amerikai érdekek közötti lavírozásra kényszerítette ez az ügy is.

3.2. Milíciák és félkatonai erők támogatása

Irán az Irakban már fennálló befolyását különböző politikai pártok s azok síita milíciái és félkatonai alakulatai támogatásával is táplálja. Ezeknek az alakulatoknak a teheráni vezetés kiképzésükben és fegyverkezésükben is segítségül szolgál. Ezt a tevékenységüket leginkább az iráni Forradalmi Gárda, Qudsz Erők nevű különleges katonai alakulat bevonásával valósítják meg.⁴² A Qudsz Erők volt parancsnokát az iráni Qasem Soleimani-t 2020. január elején likvidálták az amerikaiak. Meggyilkolásának oka az iraki állam szuverenitásának destabilizálása és az USA jelenlétének megkérdőjelezése volt mind Irakban mind az egész közel-keleti térségben egyaránt.

A politikai csoportosulások milíciái gyakran vesznek célpontba Irak területén lévő amerikai katonai bázisokat, személyeket. Soleimani prominens szerepet játszott az iraki proxy hálózat kiépítésében. Síita milíciák kilépésében, koordinációjában és politikai pártok finanszírozásában. Az általa támogatott félkatonai szervezetek közül fontos megemlíteni a Kataib Hezbollahot és a Népi Mozgósító Erőket (Popular Mobilization Forces (PMF)).⁴³ Halála ezáltal nagy veszteséggént könyvelhető el Teherán számára. Irán egy olyan kulcsfontosságú és befolyásos parancsnokát veszítette el, aki nem csak segédkezett kiépíteni és megszilárdítani az iráni befolyást s annak rendszerét Irak területén, hanem aktívan segített fenntartásában is.

⁴⁰ SALAMI, Mohammad: The bilateral effect of currency exchange between Iran and Iraq. *Centre Français de recherche sur l'Irak*, (2024), 1-3.o.

⁴¹ Reuters: Exclusive: U.S. Treasury official says Iraq must act to avoid further action on banks <https://www.reuters.com/world/us-treasury-official-says-iraq-must-act-avoid-further-action-banks-2023-09-14/> (forrás: internetről letöltve: 2024.07.05.)

⁴² GUZANSKY, Yoel: "Made in Iran": The Iranian Involvement in Iraq. *Strategic Assessment*, Volume 13, No. 4, 2011, 85-98.o.

⁴³ THOMAS, Clayton, BLANCHARD M., Christopher, MCINNIS, J. Kathleen, WEED, C. Matthew, SHARP, M. Jeremy, MIX, E. Derek, ZANOTTI, Jim, GILL, R. Cory, KERR, K. Paul: U.S. Killing of Qasem Soleimani: Frequently Asked Questions. In. Thomas, Clayton (szerk.): *Congressional Research Service*, 2020, 1-6.o.

Az iraki területen tevékenykedő síita félkatonai szervezetek összefoglaló megnevezése az Iraki Népi Mozgósító Erők (Iraqi Popular Mobilization Forces (PMF)). A PMF segítségével a teheráni vezetés könnyen beférkőzhetett az iraki vezetői elit körébe. Ugyanis az Iszlám Állam 2014 iraki területre való betörésével és az iraki hadsereg megfutamodása miatt jelentős pozíciókra tettek szert. A harcok utáni hivatalos katonai szervekbe való beolvadásukkal tovább

4. sz. ábra. Iránnal baráti viszonyt ápoló országok és az iráni támogatást élvező milíciák relációja (Forrás: The Economist, 2023)

erősíthették azt. A 2016-ban bekövetkezett integrációnak köszönhetően sikeresen beférkőzhettek az iraki biztonsági szolgálatokba.⁴⁴ Ez azonban hatalmas veszélyt jelent az iraki kormányzat és az ország szuverenitását tekintve. Emellett ezek közül a prominens milíciákból többen továbbra is szoros kapcsolatban állnak az iráni vezetéssel. A már említett okok miatt, könnyűszert tudják érvényesíteni a teheráni érdekeket a bagdadi parlamentben akár még kritikus kérdésekben is.

3.3. Biztonsági együttműködés Irakkal

Teherán kihasználja az, olyan kaotikus és kilátástalan helyzeteket is, mint például az ISIS terrorszervezet 2014-es támadása Irak ellen. 2014-ben az iraki erők megfutamodtak a terroristák közeledésével és védtelenül hagytak hatalmas egybefüggő területeket az Iszlám Állam számára. Ezen a helyzeten Irak területén a PMF erők és Iraki Kurdistan területén az iraki kurd Peshmerga erők próbálták változtatni. Ők voltak az elsők, akik felvették a harcot az ISIS harcosaival. Mindeközben az iraki kormány segítségért folyamodott az USA-hoz az ország

⁴⁴ EGEL, Daniel, JOHNSTON, Trevor, CONNABLE, Ben: The Future of the Iraqi Popular Mobilization Forces. In. RAND Corporation (szerk.): *Lessons from Historical Disarmament, Demobilization, and Reintegration Efforts*. 2023, 1-8.o.

védelmének érdekében. Az Obama kormányzat, azonban a múltban elkövetett hibák miatt hezitált az újabb beavatkozással kapcsolatban. Ebből kifolyólag az amerikai segítségre megközelítőleg 3 hónapot kellett várnia Bagdadnak. Moszul elestéig, a Jezidik népirtásának kezdetéig és Erbil ostromáig. Ugyanekkor Irán a támadásoktól számított 24 órán belül elkezdte szolidaritását kifejezni Bagdad felé és azonnali „katonai” segítséget nyújtott az irakiak számára. Ez kimondottan gyors reakció időnek számít, érzékeltetve az iráni érdekek vitális jellegét az események kapcsán. Ha az ISIS katonái sikeresen veszik át az irányítást Irak kiemelt jelentőségű területei felett és a főváros felett az által a síita kormányzat túlélése megkérdőjelezhetővé vált volna. A síita dominancia fenntartása, megvédése volt valójában Teherán igazi célja mindvégig. Az iráni segítség mibenlétére nem sok rálátása van a nemzetközi közösségnek, ámbar a két ország közötti fegyverszállítások biztosnak vehetőek voltak. Illetve az iraki és iraki kurd erők kiképzésében is segítőkésznek bizonyultak az irániak. Egyfajta tanácsadó szerepet töltöttek be.⁴⁵ Ezek mellett számos iráni önkéntes harcos érkezett a konfliktus területére, kiegészíteni a Peshmerga erőket.

Mindeközben az ország szunnita lakossága nem terroristákat látott az ISIS harcosaiban, hanem az elnyomásuk és társadalmi kirekesztésük alóli felszabadítókat. Az Iszlám Állam harcosai is szunniták voltak, azonban kerülendő az ISIS soraiban lévő szunnita felkelők és a szunnita terroristák összemosása. A szunnita felkelőknek politikai céljuk is volt a terroristákkal ellentétben. A cél megvalósítása pedig a társadalomba való visszatérést jelentette volna. Igaz harcok, áldozatok árán. Ebben a térségben és kultúrában azonban az erőszakra, mint legitim eszközként tekintenek.

Irán segítségnyújtása, azonban egy önellentmondást is takar, mellyel érdemes foglalkozni. Az Irakban végrehajtott „védelmi” intézkedések destruktív hatással voltak az iráni vezetés külpolitikai és régió belüli ambícióira. Hiszen az ilyen jellegű intézkedések, akciók bomlasztják a muszlimok egységének eszméjére való hivatkozását hitelességét. A muszlimok egységes összetartozásának védelme az iráni alkotmányban rögzített vezérelv. Ennek okán Irán kötelezettséget vállalt minden muszlim érdekeinek megvédésében.⁴⁶ Ám mint azt láthattuk az elv és a realitás nem igazán tükrözik egymást. Nyilvánvalóvá vált, hogy Teherán elsődlegesen a regionális ráhatásának fenntartásában érdekelt. Ez egy realista, akár már machiavellista hozzáállásnak vehető az iráni vezetők részéről. Szemben a muszlim *umma* egységének

⁴⁵ HADAD, Hamzeh: Proxy Battles: Iraq, Iran, and The Turmoil in The Middle East. In. European Council on Foreign Nations (szerk.): *Policy Brief*, 2024, 1-19.o.

⁴⁶ AKBARZADEH, Shahrām: Iran's Uncertain Standing in the Middle East. *The Washington Quarterly* 40(3). 2017,109-127 o.

védelmével kapcsolatos magasztos eszméi melletti kiállással. Irán célkitűzései, cselekedetei alapján tehát egyértelműeknek vehetőek.

Megállapítható, hogy ezt a konfliktust is sikeresen a maga hasznára fordították a teheráni vezetők. Az Obama kormányzat habozása, hezitálása a bagdadi kormányzatnak való segítségnyújtásban, pedig egy újabb amerikai külpolitikai hibaként írható fel. Mindemellett az a tény, hogy 2014 után és a harcok lezárulása után is maradtak az országban amerikai katonák és bázisok további konfliktusokhoz vezettek. Ez az irániak, de az irakiak Amerikához való ellenességes hozzáállása miatt sem tetszik egyik államnak sem. A fennálló érdekegyezés ténye, akár az iráni-iraki kapcsolatok egy „prosperálóbb” együttműködéshez vezethet. Azonban a történet, ennél árnyaltabb, mivel Amerika jelenlét ellensúlyt szolgáltat az iráni befolyásszerzéssel szemben. Valamit az iraki kurdok Bagdaddal és Teheránnal való bonyolult viszonya is komplikálja a fennálló szituációt.

4. Kitekintés Iraki Kurdisztánra

Az Iraki Kurdisztán és Irán közötti politikai kapcsolatokat tekintve 1958-at tenném meg kezdő dátumnak. Ezután kezdődött el a kurdok felhasználása politikai célokra, mind Irakban, mind Iránban egyaránt. Az iraki Haszemita rendszer puccsal való, 1958-ban bekövetkezett megdöntése óta az iráni befolyás Iraki Kurdisztánt is érinti. Ez az esemény az iráni állam külpolitikájában fordulóponthoz vezetett, de az Irakon belüli politikai életet is átrendezte. Az iraki arabok és kurdok közötti konfliktus újból kirobbant. Az amerikaiak szövetségét élvező teheráni vezetés, ennek okán új, potenciális politikai, stratégiai partnerként tekintettek az iraki kurdokra a szovjetek által támogatott iraki arabokkal szemben. Teherán cselekvését ekkor is a geopolitikai és nemzetbiztonsági érdekek vezérelték. Az új iraki kormány meggyengítése volt a legfőbb cél. A perzsa sah, attól tartott, hogy az országában élő arab lakosság az új iraki vezetés politikai szövetségesévé válhat, ezáltal csökkentve a perzsa szuverenitást az érintett arab lakta iráni területek felett. Ez olyan kiemelt fontosságú területet is érintett volna, mint Khuzestan (Huzisztán) olajlelőhelyekben gazdag, gazdaságilag és stratégiaileg fontos iráni tartomány. A kurd csoportokat ezután az iráni vezetés könnyűszerrel használta és használja fel egyszerű eszközként az iraki kormány hatalmának csökkentésére és más iraki politikai szereplők manipulálására.⁴⁷

⁴⁷ KOÇ, Engin: Fluctuating Relations Between Iran and The Iraqi Kurdistan Regional Government Since 1958. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27 (2021), 304-319. o.

Mint már említettem Iránnak geopolitikai érdekei vannak Irak területén és ez igaz Iraki Kurdistanra is. Az Erbil központú régió és az Iráni Iszlám Köztársaság szintén közös határterületen osztozik, amely vélt vagy valós biztonságpolitikai kihívást tartogat Teherán számára. Irán számára az autonóm térségben lelhető legnagyobb fenyegetést leginkább a Nemzetközi Koalíció és azon belül is az USA katonai jelenléte jelenti.⁴⁸ Hiszen már 2004-ben azt várták az újonnan hatalmi pozíciók közelébe került síiták, hogy az amerikaiak mikor hagyják el az országot. Emellett az iraki kurdok autonómiája állandó fenyegető jelként jelenhet meg az iráni vezetés szemében, mivel Irán területén is található egy nagyobb őshonos kurd népesség. A centralizált vezetésű, etnikailag igen sokszínű iráni államot a kurd szeparatista mozgalmak is veszélyeztethetik. S csak egy egységes Irán garantálhatja az autokratikus rendszer túlélését.

Az iráni terv kvázi a kurdok egységének megosztása, szétzilálása Iraki Kurdistan területén, illetve esetleges felhasználása a bagdadi kormányzat ellen és vice versa. Bagdad számára, mint Teherán számára a kurd kérdés, „szimplán” egy probléma. Problematikus helyzet, amiből, akár saját előnyt is tud kovácsolni. Az iraki arabok és iraki kurdok egymással való kijátszásával. Egyszerűbben kifejezve, Teherán törekvésit elősegíti a „zavarosban való halászás.” Ezt ahogy már az előző fejezetekben is kifejtettem politikai pártok és milíciák támogatásával valósítja meg. Ilyen kurd politikai párt például a Kurdistan Hazafias Unió (Patriotic Union of Kurdistan (PUK)). Politikai összeköttetésnél pedig jó példa Nechirvan Idris Barzani kurd politikus, aki a 2019-ben megválasztott Kurd Régió második elnöke. Barzani Egyetemi tanulmányait illetően, politikát és nemzetközi kapcsolatokat végezett el az iráni Teheráni Egyetemen. Nechirvan Barzani a kurd nyelv mellett, folyékonyan perzsául és jól beszél angolul és arabul is.⁴⁹ Nagy kedvelője a kurd és perzsa költészetnek és irodalomnak. E tények mellett, könnyen elképzelhető, hogy Teherán könnyűszert lel benne szövetségesére.

Konklúzió

Összességében megállapítható, hogy a teheráni vezetés nyomása és ráhatása Irakra egyre növekszik és a mindennapi iraki és kurdisztáni politikai élet szerves tényezője. Az iráni külpolitika asszertívabbá válását figyelhetjük meg 2003 óta. E folyamat megállításának vagy legalább mértékének csökkentésének érdekében egy centralizáltabb, de továbbra is különálló

⁴⁸ HADAD, Hamzeh: Proxy Battles: Iraq, Iran, and the turmoil in the Middle-East. *Policy Brief* 2024. European Council on Foreign Relations, 2024, 4.o.

⁴⁹ The Presidency of Kurdistan Region - Iraq: Kurdistan Region President Nechirvan Barzani <https://presidency.gov.krd/en/about/> (forrás: internetről letöltve: 2024.07.24.)

bagdadi erős és stabil kormányzatot kellene kialakítani. Emellett a kurd parlament szuverenitását is növelni kellene. A két intézményrendszer közti harmonikus együttműködés így garantálhatná az iráni nagyfokú politikai manipuláció és különböző fokú beavatkozási kísérletek elleni védelmet.

Megemlíthető, hogy Iránnak e tevékenysége kiválóan tükrözi közel-keleti ambícióit és elhivatottságát, mint lehetséges regionális vezető hatalom, ám ez inkább tekinthető egy önjelölt célkitűzésnek Teherán részéről. Hiszen egy perzsa kultúrával és identitástudattal rendelkező ország nehezen válhat az arab világ vezetőjévé.

Azonban megemlítendő, hogy Irán hatalmas erőfeszítéseket tesz pozíciójának megtartásának és megerősítésének érdekében. Illetve, érdekeinek bebiztosítását is kellő kompetenciával kezeli. E fajta munkálkodását leginkább az Irakhoz hasonló országokban tudja legjobban kamatoztatni, hiszen egy állandó instabilitás uralkodik Irak területén, mely bizonytalan helyzetet könnyen előnyére tud fordítani az iráni vezetés, mivel Irak társadalmilag, vallásilag és politikailag egy igen megosztott állam. Helyzetét, azonban tovább komplikálja a világ „vezető” hatalmainak Irakban való politikai és gazdasági befolyás megszerzésére és fenntartására irányuló tevékenysége. Ezek közül a hatalmak közül (USA, Kína, Oroszország), azonban megállapítható, hogy kimondottan hátrányos helyzetből indul, ennek a hatalmi harcnak az egyik szereplője, Irán. Gazdaságát tekintve nem igazán prosperáló az ellene hozott szankciók okán. Az Irakban 2003 óta fenntartott politikai befolyása, azonban vitális jellegűnek tekinthető. Irán jelenléte Irakban a mindennapi élet szintjén megtalálható. Ez a jelenség hatványozottan érvényes a Irak déli síita arabok által lakott területeire.

A dolgozatom elején feltett kutatási kérdésekre, miszerint Irán jelentős befolyást próbál fenntartani Irakban 2003 után, az a válasszal élnék, hogy Irán ténylegesen, ilyen tevékenységet folytat Irakban. A megvizsgált szempontok által, arra a következtetésre jutottam, hogy az iráni befolyásolási képesség nem elhanyagolható mértékű, s leginkább nem sikertelen törekvés Teherán részéről. A befolyásolásra irányuló iráni tevékenység mértékét és mélységét a jövőbeli, kedvezően alakulható geopolitikai változások, akár még tovább növelhetik.

1. sz. ábra. Irak: kulcsfontosságú népi mozgósító egységek (Forrás: Oxford Analytica, 2016)	11
2. sz. ábra. Az Iránnal folytatott iraki kereskedelem kiegyensúlyozatlan (Forrás: Stratfor, 2019)	17
3. sz. ábra. Dél-Irak: Irak: olajmezők és gázfeldolgozás (Forrás: mees, 2024)	19
4. sz. ábra. Iránnal baráti viszonyt ápoló országok és az iráni támogatást élvező milíciák relációja (Forrás: The Economist, 2023)	22

Irodalomjegyzék

AKBARZADEH, Shahram: Iran's Uncertain Standing in the Middle East. *The Washington Quarterly* 40(3). 2017,109-127 o.

ALI, Othman: Iran and Barzani: Worsening Relations and The Risk of an Inventable Clash?. *Orsam Review of Regional Affairs* No. 58, (2017), 2.o.

ARANGO, Tim, RISEN, James, FASSIHI, Farnaz, BERGMAN, Ronen, HUSSAIN, Murtaza: The Iran Cables: Secret Documents Show How Tehran Wields Power In Iraq. *The New York Times*, 2019, 1.o.

ASHWARYA, Sujata: Post-2003 Iran–Iraq Cooperation in the Oil and Gas Sector: Initiatives, Challenges, and Future Scenarios. *Contemporary Review of the Middle East* 4, (2017), 1–35.o.

AYDIN, Mustafa, ARAS, Damla: Political Conditionality of Economic Relations Between Paternalist States: Turkey's Interaction with Iran, Iraq and Syria. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 27, No. ½, (2005), 21-43 o.

BABOS László: Az iraki-iráni háború rövid története (1980-1988). In. SZTE Egyetemi Kiadványok (szerk.): *Dixit et salvavi animam meam: tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére*, 2007, 383-405.o.

CIA: Iran's Khuzestan Province. *A Research Paper*. 1980, 1-6.o.

CIA: The Kurdish Resistance in Iraq, Iran and Turkey. In. Directorate of Intelligence (szerk.): *A Research Paper*, 2011, 8.o.

Chatam House: The Sadrist movement in Iraq <https://www.chathamhouse.org/2022/10/sadrist-movement-iraq/deciphering-contradictions-sadrs-strategy-controlled-instability> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.03.)

EHTESHAMI, A.: 'Iran-Iraq relations after Saddam.', *The Washington quarterly*., 26 (4), (2003), 115-129 o.

EGEL, Daniel, JOHNSTON, Trevor, CONNABLE, Ben: The Future of the Iraqi Popular Mobilization Forces. In. RAND Corporation (szerk.): *Lessons from Historical Disarmament, Demobilization, and Reintegration Efforts*. 2023, 1-8.o.

ESFANDIARY, Dina, ABATABAI, Arinet: Iran's ISIS policy. *International Affairs* 91: 1, 2015, 1-15.o.

European Union Agency for Asylum: Iraq - Security Situation. In. Publications Office of the European Union (szerk.): *Country of Origin Information Report*, Luxembourg, 2024, 20-51. o.

European Union Agency for Asylum: Popular Mobilisation Units and Tribal Mobilisation Militias. In. Common Analysis (szerk.): *Country Guidance*: Iraq, 2022, 5.o.

GUZANSKY, Yoel: "Made in Iran": The Iranian Involvement in Iraq. *Strategic Assessment*, Volume 13, No. 4, 2011, 85-98.o.

HADAD, Hamzeh: Proxy Battles: Iraq, Iran, and The Turmoil in The Middle East. In. European Council on Foreign Nations (szerk.): *Policy Brief*, 2024, 1-19.o.

HALLIDAY, Fred: Arabs and Persians beyond the Geopolitics of the Gulf. *Cemoti: Cahiers d'etudes Sur la Mediterranee Orientale et Le Monde Turco-Iranien* 1996, 251-276. o.

Independent: Iraqi leaders vow to move ahead after dozens quit parliament
<https://www.independent.co.uk/news/muqtada-alsadr-ap-iran-baghdad-shiite-b2099824.html> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.03.)

IPU Parline: Elections in December 2005: https://data.ipu.org/election-summary/HTML/2151bis_05.htm (forrás: internetről letöltve: 2024.11.04.)

ISTEPANIAN, H. Harry, RAYDAN, Noam: A Roadmap to Preapre Iraq's Power Sector for Energy Transition. In. Al-KHATTEEB, Luay (szerk.): *Climate Change, Energy and Environment*. 2022, 3-28.o.

JSOU Report: Iranian Proxy Groups in Iraq, Syria, and Yemen: A Principal-Agent Comparative Analysis. In. Zorri, M.Diane, Sadri, A Houman, and Elli, C.David (szerk.): *Joint Special Operations University*, 2020, 27-52.o.

KATZMAN, Kenneth: Iran's Activities and Influence in Iraq. In *Congressional Research Service*. 2007, 1-6.o.

KOÇ, Engin: Flactuating Relations Between Iran and The Iraqi Kurdistan Regional Government Since 1958. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27 (2021), 304-319. o.

LOFT, Philip: Iran's influence in the MiddleEast. *House of Commons Library* No. 9504, 2024, 4-6.o.

OECD: Iraq <https://oec.world/en/profile/country/irq> (forrás: internetről letöltve: 2024.11.14.)

OECD: Iraq/Iran <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/irq/partner/irn> (forrás: internetről letöltve: 2024.11.14.)

ORHAN, Dersan Duygu Üye.Öğr.: Iranian Foreign Policy Towards Iraq: An Analysis of Three Wars Between Ideology and Realism. *AVRASYA Journal of International Studies Volume 7 Issue 19*, (2019), 390-406. o.

POSCH, Walter: Iran and the Shia of Iraq. *Oficyna Wydawnicza AFM* 2005/2, 45-60. o.

RAMADHANI, Hanguin, HALIM, Reem: Transportation Sector in Iraq: Roads & Railways Scene Overview.. In. JAMAL, Mohammed (szerk.): *KAPITA*, 2022, 6. o.

ROJHELAT, Ziryar: The Iraqi Mediation and Zarif's visit to Baghdad. In. *Rudaw Research Centre*. 2021, 2-3.o.

SHANAHAN, Rodger: The Islamic Da'wa Party: Past Development and Future Prospects. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 8, No. 2, (2004), 16-25.o.

Special Riport: Iran and Iraq The Shia Connection.. In. KEMP, Geoffrey (szerk.): *Soft Power and the Nuclear Facto*, Washington DC, 2005,7.o.

Durham University: Iran-Iraq relations after Saddam. In. EHTESHAMI, A. (szerk.): *The Washington Quarterly* 26(4), (2003), 126.o.

MUSTAFA, Hamza: Hadi Al-Ameri: A Militia Leader Torn between Washington and Tehran. *Asharq Al-Awsat*, 2014, 1.o.
(<https://web.archive.org/web/20141213204222/http://www.aawsat.net/2014/09/article55336936>)

SALIM, Mustafa, Westfall, Sammy:Iraq bans alcohol in hotels and clubs, bringing country close to near-total ban. *The Washington Post*, November 19, 2024, 1.o.

SALAMI, Mohammad:The bilateral effect of currency exchange between Iran and Iraq. *Centre Français de recherche sur l'Irak*, (2024), 1-3.o.

SELOOM, Muhanad: From Rivals To Allies: Iran's Evolving Role In Iraq's Geopolitics. *Middle East Council On Global Affairs* (2024), 1.o.

SWEARINGEN, D. Will: Geopolitical Origins of the Iran-Iraq War. *Geographical Review*, Vol. 78, No. 4, 1988, 405-416 o.

THALER, E. David, NADER, Alireza, CHUBIN, Shahram, GREEN, D. Jerrold, LYNCH, Charlotte, WEHREY, Frederic:
Mullahs, Guards, and Bonyads: An Exploration of Iranian Leadership Dynamics. RAND Corporation, h.n., 2010, 5-20. o.

The Economic Times: https://m.economictimes.com/news/new-updates/iraq-plans-to-lower-the-marriage-age-for-girls-to-nine-herere-the-other-proposed-controversial-changes/amp_articleshow/112399995.cms (forrás: internetről letöltve: 2024.08.11.)

The Guardian: <https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/aug/09/proposed-iraqi-law-change-would-legalise-child-say-activists> forrás: internetről letöltve: 2024.08.11.)

The Presidency of Kurdistan Region - Iraq: Kurdistan Region President Nechirvan Barzani <https://presidency.gov.krd/en/about/> (forrás: internetről letöltve: 2024.07.24.)

THOMAS, Clayton, BLANCHARD M., Christopher, MCINNIS, J. Kathleen, WEED, C. Matthew, SHARP, M. Jeremy, MIX, E. Derek, ZANOTTI, Jim, GILL, R. Cory, KERR, K. Paul: U.S.

Killing of Qasem Soleimani: Frequently Asked Questions. In. Thomas, Clayton (szerk.): *Congressional Research Service*, 2020, 1-6.o.

Trading Economics: Iran Exports to Iraq <https://tradingeconomics.com/iran/exports/iraq> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.13.)

U.S. Energy Information Administration: Iran. *Country Analysis Brief*. 2024, 1-19.o.

U.S. Energy Information Administration (EIA): Iraq: Analysis - Energy Sector Highlights <https://www.eia.gov/international/overview/country/irq> (forrás: internetről letöltve: 2024.10.19.)

WANG, Bo: The Iraq War and the New Iran-Iraq Relations. In. Shanghai International Studies University (szerk.): *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 2007, 66-77.o.